Kuril-szigetek – egy nemzetközi jogi probléma

A második világháború vége óta több, mint hatvan év telt el, de Japán és Oroszország azóta sem kötött békeszerződést. Mindennek az egyik fő oka a két ország közötti, a Kuril-szigeteket érintő területi vita.

A Kuril-szigetek 56 szigetből álló, ma Oroszországhoz tartozó területegyüttes, amely 1300 km hosszan húzódik Hokkaido és a Kamcsatka-félsziget között.

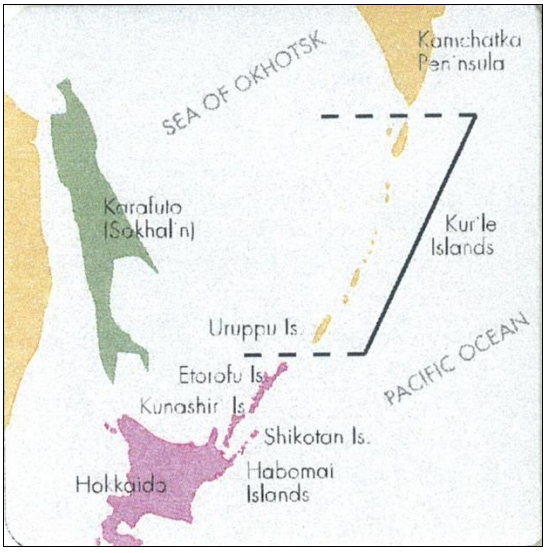
Forrás: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Kurily_fotokarta_NASA.jpg?uselang=ru

A Kuril-szigetek csak úgy mint többi japán sziget őslakosai is a harcias halász-vadász ajnuk voltak. Ők nevezték el a szigetet – a *kur* szó embert jelent. A japán elnevezés Chishima Rettou (千島列島), mely az ezer sziget szigetvilága. Az orosz *kurit* szó füstölgést jelent, mely a szigeten található folyamatos vulkanikus aktivitásra vezethető vissza.

Történelmi visszatekintés

Japán 'Északi Területek'-ként (Northern Territories) tartja nyilván az Etorofu (Iturup), Kunashiri, Shikotan és Habomai szigeteket, melyek ősidők óta az ország részét képezték, jóval az oroszok megjelenése előtt. Már az Edo korszak idején (1603–1867) élénk kereskedelmi kapcsolatokat alakítottak ki a szigetek lakóival. Az oroszok a XVIII. században jelentek meg először a szigeteken, főként vadászati és halászati tevékenységet folytattak egészen az Uruppu (Urup) szigetek vonaláig. A XIX. század első felében az oroszok Uruppu szigetét jelölték meg legdélibb határvonaluknak. A két hatalom a határok megállapítása érdekében tárgyalásokat kezdeményezett, mely eredményeképpen 1855-ben megszületett simodai egyezmény szentesítette az addig tiszteletben tartott határvonalat Etorofu és Uruppu szigetek között.

Japán–orosz határvonalak 1855-ben

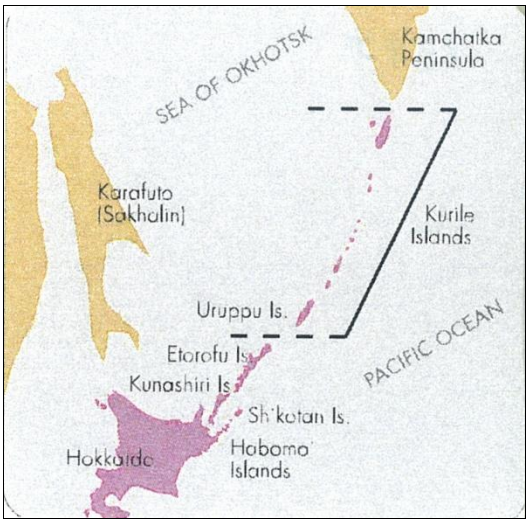

Forrás: Japán Külügyminisztérium

1875-ben újabb szerződést kötöttek, melyben Japán a Kuril-szigetekért cserébe

lemondott Szahalin szigetéről. Shumshutól Uruppuig japán fennhatóság alá került 18 sziget.

Japán–orosz határvonalak 1875-ben

Forrás: Japán Külügyminisztérium

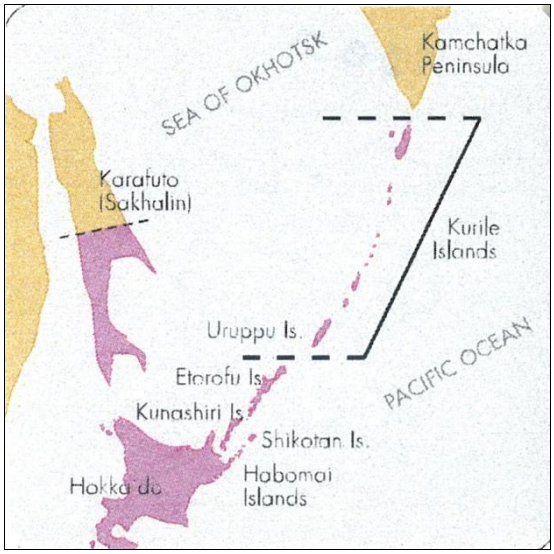
Az 1868-as Meiji-restaurációt követően Japán gyors fejlődésnek indult, modernizálódott a társadalom, és nyitott a Nyugat felé. A gazdaság fejlődésével párhuzamosan a nyersanyagigény is növekedésnek indult, a szigetország meglévő erőforrásainak szűkössége miatt külföldi forrásokra volt szükség.

Az orosz külpolitikai gondolkodás mindig is birodalmi elképzeléseket tükrözött, ennek megfelelően a terjeszkedés alapvető érdeke volt. A XIX. századi európai hatalmakkal folyamatosan szövetséges, illetve ellenséges viszonyban állt, ezért a keleti irányban folytatott expanzió könnyebb megoldásnak tűnt.

Japán számára Korea és Kína egy része tökéletes erőforrás-pótló lehetőségnek bizonyult, azonban az oroszok 1900-ban megszállták Mandzsúriát, így Japán az erőszak felé fordult.

Az 1904–1905-ös japán–orosz háborúban Oroszország vereséget szenvedett. A háborút lezáró portsmouth-i békekonferencián japán ellenőrzés alá került a Délmandzsúriai Vasút, Port Arthur, a Szahalin-sziget déli része, valamint Korea. Mandzsúria déli része visszakerült Kínához.

Japán–orosz határvonalak 1905-ben

Forrás: Japán Külügyminisztérium

A második világháború végén a Szovjetunió elfoglalta a Szahalin szigetek déli részét, valamint a Kuril-szigeteket.

Az Egyesült Államok és a Nagy-Britannia által 1941 augusztusában fogalmazott Atlanti Charta (amelyben lefektették a háború utáni világrendre vonatkozó elképzeléseiket) többek között kimondta, hogy a szövetségesek lemondanak az expanziós törekvésekről. A nyilatkozathoz szeptemberben a Szovjetunió is csatlakozott. A szövetségesek a kairói értekezleten (1943) döntést hoztak arról, hogy megfékezik Japán agresszív terjeszkedését és megfosztják azoktól a területektől, amelyekhez erőszak útján jutott hozzá. A történelmi háttérre hivatkozva a japán álláspont szerint egyértelmű, hogy az Északi Területek nem tartoznak azon területek közé, melyekhez az ország erőszak útján jutott hozzá.

A jaltai konferencia (1945. február) keretében született egyezmény értelmében az USA, Szovjetunió és Nagy-Britannia vezetői megállapodtak abban, hogy a Kuril-szigeteket és Szahalin déli részét vissza kell adni a Szovjetuniónak, azonban az egyez-

mény nem határozta meg a területi probléma végleges rendezését, hiszen az nem volt több mint a szövetséges hatalmak vezetőinek nyilatkozata. Területi kérdéseket békeszerződésben szokás rendezni. Japán nem tartja magára nézve kötelező érvényűnek ezt a megállapodást, mivel nem ért vele egyet.

Az 1945. augusztusi potsdami nyilatkozat megerősítette a kairói nyilatkozat Japánra vonatkozó rendelkezéseit, valamint Japán szuverenitását Honshu, Hokkaido, Kyushu, Shikoku és a szövetségesek által meghatározott kisebb szigetekre korlátozták. A történelmi háttérhez tartozik, hogy Japán és a Szovjetunió 1941-ben öt évre szóló semlegességi szerződést kötött, amely automatikusan további öt évvel hosszabbodik meg, hacsak a szerződő felek egyike nem mondja fel azt egy évvel a szerződés lejárata előtt. A Szovjetunió 1945 áprilisában hozta meg ezt a döntést, majd 1945. augusztus 6-án a szövetségesek oldalán belépett a háborúba, megszegve így a semlegességi szerződést. A Japán elleni szovjet offenzíva még azt követően is folytatódott, hogy Japán aláírta a potsdami nyilatkozatot 1945. augusztus 14-én. Augusztus 28. és szeptember 5. között elfoglalta az Északi Területeket is, mindenféle jogi alap nélkül.

A San Francisco-i békeszerződésben (1951) Japán lemondott a Kuril-szigetekről és az 1905-ös portsmouth-i békekonferencián hozzá került Szahalin déli részéről. Japán azonban Etorofu, Kunashiri, Shikotan és Habomai szigeteket nem tekinti a Kuril-szigetek részének. Ezenkívül hivatkozik arra a tényre is, hogy a Szovjetunió nem írta alá az 1951-es békeszerződést sem – így japán szemszögből jogosnak tűnhet a követelés.

Japán és a Szovjetunió közötti tárgyalások

1956 októberében Ichiro Hatoyama volt az első japán kormányfő, aki a Szovjetunióba látogatott, melynek eredményeképpen közös nyilatkozatot írtak alá, amelyben hivatalosan is lezártnak nyilvánították a háborút és a felek újból diplomáciai kapcsolatot létesítenek. A két ország megegyezett abban is, hogy folytatják a békeszerződés megkötésére vonatkozó tárgyalásokat, azonban mereven eltérő álláspontjuk miatt nem jutottak megállapodásra Etorofu és Kunashiri szigeteit illetően. A Szovjetunió beleegyezett Shikotan és Habomai átengedésére, de csak a békeszerződés megkötését követően.

1973 októberében Kakuei Tanaka japán miniszterelnök látogatott a Szovjetunióba, amikor is Brezsnyev szóban megerősítette, hogy az Északi Területek problémája a második világháború megoldatlan ügyei közé tartozik. Ezt a szóbeli nyilatkozatot azonban később nem erősítették meg, sőt ellenkezőleg közölték, hogy a két országnak nincs egymással területi vitája. Ez az álláspont kitartott egészen a Gorbacsov időszakig. 1991 áprilisában Ő volt az első szovjet elnök, aki (1991 áprilisában) Japánba látogatott, amelynek eredményeképpen közös nyilatkozatot írtak alá, amelyben Moszkva írásban is elismerte a területi vitát.

Japán és Oroszország közötti tárgyalások

A Szovjetunió felbomlását követően szakadatlanul folytatódtak a tárgyalások. 1993 októberében Hosokawa miniszterelnök és Jelcin elnök újabb nyilatkozatot tett, amelyben újfent kijelentették, hogy a területi viták megoldása érdekében békeszerződést kell kötniük, mégpedig figyelembe véve a történelmi és jogi hivatkozásokat, tényeket, a mindkét fél által elismert dokumentumokat – a jog és az igazságszolgáltatás elvei alapján.

1997 novemberében Jelcin és Hashimoto miniszterelnök megállapodást kötött, melyben elkötelezték magukat a békeszer-

ződés 2000-ig való megszületése érdekében, az 1993-as tokiói nyilatkozatban foglaltak alapján. 1998 áprilisában Japán benyújtotta rendezési javaslatát (Kawana Proposal), októberben pedig Oroszország a magáét (Moscow Proposal). Az eltérő álláspontok miatt nem jött létre megállapodás, így nem sikerült a korábban kitűzött dátumig megkötni a békeszerződést sem.

2001 márciusában Mori miniszterelnök és Putyin elnök Irkutszkban megegyezett, hogy a tárgyalások alapjául az 1956-os nyilatkozat szolgál, valamint deklarálták annak jogi érvényességét, továbbá megerősítették, hogy a békeszerződés megkötésének feltétele a négy sziget rendezésének az ügye.

2003 januárjában Koizumi miniszterelnök és Putyin elnök elfogadtak a Japán–Orosz Cselekvési Tervet. Kinyilvánították, hogy a békeszerződési tárgyalások alapjául az 1956-os, az 1993-as és a 2001-es nyilatkozatokat tekintik.

2005 novemberében Putyin elnök japán látogatásakor megbeszéléseket folytatott Koizumi miniszterelnökkel. Kinyilvánították, hogy a két ország továbbra is erőfeszítéseket tesz a mindkét fél által elfogadható megoldás érdekében, melyek alapjául az eddigi megállapodások szolgálnak.

A 2006. novemberi japán–orosz csúcstalálkozón a felek megegyeztek, hogy a közös stratégiai érdekeken alapuló partnerséget kell létrehozniuk, valamint politikai és szakmai szinten is tárgyalásokat kell folytatniuk.

A politikai nyilatkozatokat különböző együttműködési programok követték, melyek fő célja a bizalomépítés. A japánok vízummentességet élveznek a négy szigetre való belépés esetén. Azok a japán állampolgárok, akik korábban a szigetek lakói voltak, illetve családtagjaik korlátozások nélkül látogathatnak vissza. A japán kormány humanitárius segítséget is nyújt a szigetek lakói számára, orvosi ellátást biztosít.

A 2006-os japán–orosz csúcstalálkozón katasztrófavédelmi együttműködésről született megállapodás, mely elsősorban földrengés és cunami elleni intézkedéseket tartalmazott. Japán és orosz szakemberek részvételével rendszeres konzultációkra kerül sor.

A végleges megállapodásig a japán kormány a japán állampolgárok együttműködését kérte, hogy ne utazzanak vízum nélkül az Északi Területekre.

2010 őszén Medvegyev elnöknek a vitatott területekre látogatása komoly diplomáciai vihart kavart, az Oroszországba akkreditált japán nagykövet visszahívásával a japán külügyminisztérium felháborodását és tiltakozását fejezte ki. Medvegyev az első orosz elnök, aki felkereste Kunashiri szigetét, és a japán követelések ellenére leszögezte, hogy Moszkva nem kívánja átengedni az ásványi anyagokban és halászati szempontból gazdag területet. A látogatás időzítése politikai indíttatású volt, hiszen az orosz elnökválasztás előkészületei az idő tájékán kezdődtek meg.

A szigetek harmincezer orosz ajkú lakosságán kívül Etorofu katonai támaszpontnak is helyt ad. 2006-ban az orosz kormány 630 millió dollárt különített el a Kuril-szigetek energia és közlekedési infrastruktúrájának a fejlesztésére. Putyin első elnöksége idején javaslatot tett a négyből a két kisebb sziget visszaadására, amely csak az összes japán követelés 7%-a, azonban a két nagyobb szigetről való egyezkedés nem került napirendre. Az elzárkózás oka, hogy a szigetek környéke gazdag halászterületnek minősül, valamint a tengerfenéki olaj és gáztartalékok jelentősek, továbbá a katonai támaszpontok stratégiai jelentőséggel bírnak, megkönnyítve a Csendes-óceánra való kijutást. Abban az esetben, ha japán szuverenitás alá kerülne mind a

négy sziget, Oroszország nyílt tengerre való kijutása korlátozott lenne, csak a Korea és Japán között elhelyezkedő Japán-tengeren keresztül tudná megközelíteni a Csendes-óceánt. Oroszország számára a hidegháború után megváltozott európai nemzetközi környezet nehezen emészthető status quo-ot eredményezett, mely a szigetek visszaadását követően újra módosulna. Az orosz külpolitika számára a Kuril-szigetek ügye tulajdonképpen sokkal inkább politikai, mint nemzetközi jogi jelentőségű.

A XXI. században elsődleges külpolitikai prioritással rendelkező energiabiztonság mind Japán mind Oroszország számára létfontosságú. Oroszország energiaexportőr, Japán viszont 100%-ban importra szorul, a közeli energia és ásványkincsek mindkét fél érdeklődésére számot tartanak. 2012. április végén Seiji Maehara a kormányzó DPJ politikai vezetője (korábbi külügyminiszter) Moszkvába látogatott, ahol Lavrov külügyminiszterrel folytatott tárgyalások eredményeként közös gazdasági és energetikai fejlesztéseket fognak kidolgozni.

A 2012 májusában az orosz elnöki posztra visszatért Putyin beiktatási beszédében hangsúlyozta, hogy kiemelt figyelmet kíván fordítani az ázsiai és csendes-óceáni térséggel való együttműködésre. Kölcsönösen előnyös és együttműködő kapcsolat kialakítására törekszik többek között Japánnal is. A hőerőművek fő üzemanyagának számító cseppfolyósított gázt (LNG) szállító Oroszország egyre fontosabb partnerévé vált Japán számára. A kétoldalú gazdasági kapcsolatok erősítése főként az energetika területén mindkét ország számára prioritás.

A japán–orosz viszony nem volt felhőtlen Medvegyev idejében. Moszkva a közös gazdasági együttműködési lehetőségeken kívül, nem mozdította előre a területi probléma megoldásának az ügyét. Putyin harmadik elnöki ciklusát minden valószínűség szerint egy határozottabb fellépésű külpolitika fogja jellemezni. A japán kormánynak a putyini külpolitika irányvonalának figyelembe vételével új stratégiát kell alkotnia. Maehara látogatása és Putyin nyilatkozata, miszerint meg kívánják oldani a vitatott területek problémáját talán új lendületet adhat az évtizedek óta húzódó vitának.

(Fábián Emília)

Források

DPJ policy chief to visit Russia, 12 April 2012, House of Japan. In: http://www.houseofjapan.com/local/dpj-policy-chief-to-visit-russia

Duffy, M.: Anglo-Japanese Alliance. Firstworldwar.com. A multimedia history of world war one, August 2009. In: http://www.firstworldwar.com/source/anglojapanesealliance1902.htm

Duffy, M.: Battles- The Siege of Tsingtao, 1914. Firstworldwar.com. A multimedia history of world war one, August 2009. In: http://www.firstworldwar.com/battles/tsingtao.htm

Fackler, M: Japan Summons Envoy to Russia Over Kurile Islands Dispute, The New York Times, 2 November 2010, http://www.nytimes.com/2010/11/03/world/europe/03kuriles.html?_r=1

Hakamada, S. : Putin's Return to the Presidency and Its Implications for Asia, The Association of Japanese Institutes of Strategic Studies, 22 November 2011. In: http://www2.jiia.or.jp/en_commentary/201111/22-1.html

Ilyashenko, A: Russia, Japan entering new stage of Kurils dispute, 13 April 2012, The Voice of Russia In: http://english.ruvr.ru/2012_04_13/71656029/

Japan's Northern Territories- For A Relationship of Genuine Trust, Ministry of Foreign Affairs. In http://www.mofa.go.jp/region/europe/russia/territory/pamphlet.pdf

Kuril Islands, Encyclopedia Britannica. In: http://www.britannica.com/EBchecked/topic/325284/Kuril-Islands

Putin's diplomatic strategies require careful scrutiny, 11 May 2012, The Yomiuri Shimbun. In: http://www.yomiuri.co.jp/dy/editorial/T120510004791.htm

The Russo-Japanese War Research Society. In: http://www.russojapanesewar.com/index.html

Treaty of Commerce, Navigation and Delimitation between Japan and Russia. In: http://www.mofa.go.jp/region/europe/russia/territory/pamphlet.pdf